

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

С. М. Грицай

*Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(м. Суми, Україна)*

E-mail: gritsai.sergei@yandex.ua

FORMATION OF POLITICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS IN THE LEARNING PROCESS

S. M. Gritsai

Sumy In-Service Teacher Training Institute (Sumy, Ukraine)

У статті розкрито можливості процесу навчання для формування політичної культури майбутніх учителів у педагогічному ВНЗ. Автором стверджується, що в сучасних умовах переходу до дійсної демократії, реальної участі народу у прийнятті політичних рішень, багатопартійності і плюралізму думок зростає потреба формування в молодого покоління всебічної політичної освіченості, гнучкого політичного мислення, навичок суспільно-політичної діяльності. Вирішити ці завдання здатен тільки соціально зрілий учитель зі сформованою власною політичною культурою. З'ясовано, що для успішного формування політичної культури майбутніх учителів слід використовувати навчально-виховні можливості як аудиторної, так і позааудиторної навчальної роботи. Установлено, що найбільший дидактичний потенціал для забезпечення когнітивного компоненту політичної культури майбутнього вчителя мають соціально-суспільні та психолого-педагогічні навчальні дисципліни.

Ключові слова: майбутній учитель, політична культура, формування, процес навчання, соціально-суспільні навчальні дисципліни, психолого-педагогічні навчальні дисципліни.

Постановка проблеми. Нова модель освіти має базуватися на засадах демократизму й гуманізму та сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації людини. Учителю належить провідна роль у формуванні майбутніх творців нового життя в Україні, у вихованні в них національної свідомості, громадянської культури, духовно-етичних якостей і культури поведінки особистості, у вихованні патріотизму та формуванні культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості. Ці завдання віднайшли відображення в Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Концепції національно-патріотичного виховання молоді, законах України «Про вищу освіту», «Про захист суспільної моралі» тощо.

Вирішити вказані завдання здатний тільки соціально зрілий вчитель з гнучким соціально-політичним мисленням, яскраво вираженою соціальною позицією, сформованими навичками суспільно-політичної діяльності та професійною готовністю до ефективного вирішення питань морального, громадянського, політичного виховання молодого покоління. Закономірно постає питання про формування в майбутнього вчителя політичної культури як важливої складової його професійної підготовки. Сформованою політичною культурою майбутнього вчителя визначається його соціальна зрілість, вона впливає на рівень громадянської свідомості, забезпечує засвоєння основних цінностей і моральних норм демократичного суспільства, оволодіння інструментарієм для аналізу та прийняття оптимальних рішень у конкретних життєвих і професійних ситуаціях та надання допомоги вихованцям в орієнтації у складних соціально-політичних процесах, що відбуваються в державі і світі.

Водночас виховання політичної культури майбутнього вчителя досить часто залишається поза увагою завдань, які вирішує педагогічний колектив педагогічного ВНЗ. У системі роботи багатьох викладачів спостерігається орієнтація лише на формування фахових знань, умінь і навичок, а питання громадянського виховання, у тому числі формування політичної культури студентів, не вирішуються.

Аналіз останніх досліджень. В останні десятиріччя з'явилась низка наукових праць, які певною мірою висвітлюють питання політичної культури вчителя та її формування (О. Гевко, Д. Гончаров, Т. Демиденко, Т. Демонюк, В. Радул, А. Троцько та інші). Серед сучасних наукових праць, присвячених проблемі формування політичної культури майбутніх учителів, слід також відзначити колективну монографію В. Бебика,

М. Головатого та В. Ребкало, в якій розглядаються особливості та шляхи формування політичної культури сучасної молоді в контексті історичної місії, самоідентифікації української нації. Проблемі формування громадянськості, політичної культури студентів, вироблення в них соціально-політичної позиції присвячені наукові праці Ю. Абабкова, С. Абдокова, О. Адаменко, О. Внукової, Н. Гедікової, І. Жадана, Л. Калашнікової, С. Кисельова, О. Кисельової, О. Попової, С. Рябова та інших науковців. Проте питання формування політичної культури студентів у навчальному процесі педагогічних ВНЗ не знайшла достатнього висвітлення в сучасних дослідженнях.

Мета статті – розкрити можливості процесу навчання для формування політичної культури майбутніх учителів у сучасному педагогічному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Політична культура майбутнього вчителя є інтегрованим утворенням особистості, яке є результатом соціалізації і професійної підготовки. Її формування відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. До внутрішніх факторів слід віднести: потребу, бажання і прагнення студентів до професійного самовдосконалення, розуміння соціальної ролі вчительської професії та важливості оволодіння політичною культурою. Внутрішні фактори зумовлюються дією зовнішніх факторів, до яких слід віднести різні впливи з боку оточуючого середовища. Серед таких впливів найбільш значущими для формування вищевказаної якості майбутнього вчителя виявляються ті, які є спеціально організованими. І це, передусім, освітній процес, що здійснюється в межах педагогічного університету. Цей фактор вважаємо провідним у формуванні політичної культури майбутнього вчителя, оскільки:

1) у процесі навчально-виховної діяльності створюється можливість цілеспрямованого і довготривалого впливу на професійне становлення особистості студента;

2) за умови педагогічно доцільної організації цілісного освітнього процесу відбувається розвиток пізнавальної і соціальної активності майбутнього вчителя, формування професійно значущих якостей, усвідомлення своєї соціальної ролі;

3) викладачі мають можливість відстежувати динаміку рівнів політичної культури майбутнього вчителя на основі здійснення моніторингу результатів освітнього процесу. Це, у свою чергу, надає

можливість викладачу коригувати і прогнозувати подальшу діяльність з формування політичної культури студентів.

Цілеспрямована організація процесу навчання, на нашу думку, повинна забезпечити всі структурні компоненти досліджуваної якості. Головну роль при цьому відіграють суспільно-історичні дисципліни і навчальні предмети психолого-педагогічного циклу.

Безперечно, вища школа має готувати фахівців, які мають не тільки високий рівень професіоналізму, але й широкий культурний і суспільно-політичний кругозір, сформовану активну громадянську позицію, політичну культуру відповідно до сучасних суспільних потреб. У формуванні світогляду сучасного студентства величезна роль належить кафедрам суспільних наук – філософії, економіки, історії України, конституційного права України, історії релігії, політології, соціології, культурології. Але, вочевидь, це потребує оновлення змісту самих суспільних наук, усунення догматизму в їх викладанні.

Навчальний курс філософії має вводити студентів у коло проблем філософії людини, знайомити їх з історичними та сучасними досягненнями теоретичного мислення в пізнанні закономірностей людського існування й діяльності. Філософські знання, накопичені в цій галузі, складають фундамент існуючих систем освіти і концепцій педагогіки, тому повинні органічно стати складовою професійної культури майбутнього вчителя.

Важко переоцінити у формуванні політичної культури значення таких навчальних дисциплін, як «Історія України» та «Конституційне право України», які покликані сформувати в майбутніх педагогів національну свідомість, чітку громадянську позицію, правильне розуміння демократичних процесів у державі.

В умовах переходу до ринкових відносин потребує переосмислення структура викладання соціально-економічних дисциплін. У педагогічному ВНЗ вивчення економіки має сприяти:

- розумінню майбутніми вчителями закономірностей і принципів функціонування ринку, зокрема, таких його елементів, як різноманітні типи підприємств, акціонерні форми господарювання, ціни і податки, механізми конкуренції і державного регулювання, підприємницька діяльність, маркетинг і менеджмент, зовнішньоекономічні зв'язки тощо;
- вивченню економічних аспектів розвитку освіти, оптимізації її соціальної і економічної функцій, меж використання бюджетних і

комерційних засад у цій сфері, організації та планування діяльності освітніх закладів, регіональних комплексів системи освіти;

- економічному вихованню майбутніх учителів, усвідомленню економічної самостійності і відповідальності особистості, формуванню навичок прийняття економічних рішень, розвитку моральних основ господарської діяльності в умовах ринкових відносин.

Вважаємо, що провідна роль у формуванні політичної культури належить таким навчальним дисциплінам, як «Політологія» і «Соціологія».

Доцільність викладання в педагогічному ВНЗ політології зумовлюється тим, що в нашому сучасному політизованому суспільстві, за відсутністю традицій демократії, низька політична культура перетворює багатьох людей у фанатиків, запаморочує їхню свідомість забобонами, заважає правильному розумінню суспільно-політичних явищ. Саме політологія допомагає розібратися в суті політичних поглядів, течій, партій. Досвід дає підстави для висновку, що навіть найдемократичніші вибори не дають дієвих результатів, якщо не враховуються механізми формування демократичних інститутів, політичної свідомості мас, можливості маніпулювання суспільною думкою, технології політичних маніпулювань, роль політичного лідерства тощо.

Політична наука забезпечує найвищу форму поваги і гідності особистості, оскільки надає людині можливість більш вільно діяти та більш усвідомлено обирати позицію в боротьбі політичних сил за владу, за вплив на свідомість населення. У педагогічному вищому навчальному закладі значення вивчення курсу політології зростає, оскільки майбутній учитель вирішуватиме завдання соціалізації особистості учнів.

Завдання курсу соціології визначається потребою вивчення законів виникнення, розвитку і функціонування суспільних систем. У своєму пізнанні суспільного розвитку соціологія виходить з економічних даних, отриманих у ході науково-обґрунтованої методики дослідження.

Оскільки йдеться про формування політичної культури не просто студента, а студента педагогічного ВНЗ, особлива роль у її розв'язанні належить психолого-педагогічним навчальним дисциплінам, у процесі вивчення яких майбутні вчителі отримують знання суті та методики політичного виховання школярів.

Формування політичної свідомості майбутніх учителів, їхньої політичної культури, безперечно, забезпечується всім процесом навчання, його організації. Але при цьому студент має займати активну позицію в

навчальному процесі, що визначає не формальне, а творче, зацікавлене ставлення до навчання.

Результати нашого дослідження свідчать, що найбільше задоволення від вивчення суспільних і психолого-педагогічних наук отримують студенти в тих групах, де має місце проблемне читання лекцій і використання активних методів навчання (проблемна бесіда, диспут, дискусія, полеміка, «мозкова атака» тощо). Сьогодення вимагає того, щоб на кожному семінарському занятті була створена атмосфера творчості, коли студенти «змушені» культивувати здатність до самостійних суджень, уміння вести наукову суперечку, в якій, як відомо, народжується істина. Саме діалог є необхідним елементом дійсно творчого процесу професійної підготовки майбутнього вчителя.

Активізації навчальної діяльності студентів на семінарських заняттях сприяє використання групових форм роботи (методики малих груп). При цьому створюються умови для активного сполучення теоретичних знань із суспільною практикою, підвищується самостійність і відповідальність студентів у проведенні семінарів, активність і вміння відстоювати свою позицію, вести полеміку, самостійно визначати проблему, забезпечують зворотний зв'язок (студент – викладач). Водночас слід зазначити, що робота в малих групах не завжди є ефективною. Упровадження вказаної технології потребує достатньо високого рівня інтелектуальних здібностей і кругозору студентів, наявності інтересу до суспільних наук, психологічної сумісності викладача і студента. Без довіри й поваги до викладача така технологія не функціонує. Важливою умовою є й рівень підготовки самого викладача, його психолого-педагогічна компетентність, морально-громадянська зрілість.

Отже, провідна роль у забезпеченні гносеологічного блоку політичної культури відіграє навчальний процес, винятково важливе значення в якому має діяльність кафедр суспільних наук, а також кафедр історії, особливо кафедри історії України, кафедр психології та педагогіки. Саме ці науки надають студентам знання, без яких неможливо сформувати в них політичну культуру: загальнополітичні знання про суть політики й політичних норм, права, обов'язки громадян, про політичні процеси, що відбуваються в державі та у світі тощо. Проте слід пам'ятати: щоб сформувати в майбутнього вчителя політичну культуру як професійну якість, кожна суспільна навчальна дисципліна не має обмежуватися тільки своїм предметом. Розкриття й обґрунтування внутрішніх зв'язків

суспільних наук, логіки переходу від кожної з них до інших, від тих чи інших положень суспільних наук до положень психолого-педагогічних наук має бути постійною турботою викладачів суспільних наук у педагогічному вищому навчальному закладі. Кафедри психології та педагогіки забезпечують формування готовності майбутнього вчителя до громадсько-політичного виховання молодого покоління.

Висновок. У сучасних умовах переходу до дійсної демократії, реальної участі народу в прийнятті політичних рішень, багатопартійності і плюралізму думок зростає потреба формування в молодого покоління всебічної політичної освіченості, гнучкого політичного мислення, навичок суспільно-політичної діяльності, іншими словами, формування в молоді політичної культури. Вирішити ці завдання здатний тільки соціально зрілий вчитель із сформованою власною політичною культурою. Успішність формування політичної культури майбутніх учителів забезпечується залученням їх до різних видів навчальної діяльності. При цьому слід використовувати навчально-виховні можливості як аудиторної, так і позааудиторної навчальної роботи. Найбільший дидактичний потенціал для забезпечення когнітивного компоненту політичної культури майбутнього вчителя мають соціально-суспільні та психолого-педагогічні навчальні дисципліни.

Перспективними напрямками розв'язання проблеми формування політичної культури майбутнього вчителя є розробка умов забезпечення цілісності процесу формування політичної культури майбутніх педагогів, пошук нових ефективних особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання майбутніх учителів, спрямованих на підвищення ефективності вказаного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бебик В. М. Політична культура сучасної молоді / В. М. Бебик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребкало. — К. : А.Л.Д., 1996. — 112 с.
2. Беленька Г. В. Становлення майбутнього фахівця в період вузівського навчання / Г. В. Беленька // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. — 2003. — № 1. — С. 169–176.
3. Внукова О. П. Формування політичної культури майбутніх педагогів професійно-технічних навчальних закладів як педагогічна проблема // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2003. — № 1. — С. 59–69.

4. Волик Л. Полікультурне суспільство як вид політичної субкультури / Лариса Волик // Шлях освіти. — 2006. — № 4. — С. 6–10.
5. Гедікова Н. П. Політична соціалізація особистості в період демократизації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Н.П. Гедікова.— Одеса, 1999. — 18 с.
6. Ерышев А. А. Политическая культура личности / А.А. Ерышев, В. А. Ребкало. — К. : Вища школа, 1985. — 143 с.
7. Калашнікова Л. Ю. Навчально-виховне середовище педагогічного університету як один із чинників формування соціальної позиції студентів / Л. Ю. Калашнікова // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Педагогіка — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. — Вип. 239. — Т. 251 — С. 15-18.
8. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні : Аналіт. звіт / [П. Жадан, С. Кисельов, О. Кисельова, С. Рябов; Ін-т громад. освіти НАУКМА]. — К. : Тандем, 2004. — 79 с.
9. Політологія у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / за заг. ред. К. М. Левківського. — К. : Вища шк., 2003. — 263 с.
10. Радул В. Соціальна зрілість особистості / Валерій Радул // Рідна школа. — 2007. — № 4. — С. 3–6.

С. М. Грицай. Формирование политической культуры будущих учителей в процессе обучения. В статье раскрыты возможности процесса обучения для формирования политической культуры будущих учителей в педагогическом вузе. Автором утверждается, что в современных условиях перехода к настоящей демократии, реального участия народа в принятии решений, многопартийности и плюрализма мнений повышается потребность формирования у подрастающего поколения всесторонней образованности, гибкого политического мышления, навыков общественно-политической деятельности. Решить эти задачи может только социально зрелый учитель с сформированной собственной политической культурой. Установлено, что для успешного формирования политической культуры будущих учителей необходимо использовать учебно-воспитательные возможности как аудиторной, так и внеаудиторной учебной работы. В статье доказывается, что наибольший дидактический потенциал для обеспечения когнитивной составляющей политической культуры будущих учителей имеют социально-общественные и психолого-педагогические учебные дисциплины.

Ключевые слова: будущий учитель, политическая культура, формирование, процесс обучения, социально-общественные учебные дисциплины, психолого-педагогические учебные дисциплины.

Grytsay S. M. Formation of political culture of future teachers in the learning process. the possibilities of process of education for forming of political culture of future teachers in higher educational pedagogical establishments are disclosed in the article. The author argues that in the modern conditions of changing to the real democracy, the real participation of people in making decisions, multi-party system and pluralism of opinions, the necessity of forming of comprehensive scholarship, flexible political thinking and skills of socio-political activity of coming generation is rising. Only a socially mature teacher can manage these tasks having their own formed political culture. It is set that for successful formation of political culture of future teachers it is necessary to use teaching and educational means of both curricular and extracurricular activities. It is proved that the most didactic potential for providing the cognitive constituent of political culture of future teachers has socially-public and psychoeducational disciplines.

Key words: future teacher, political culture, forming, process of education, socially-public educational disciplines, psychoeducational disciplines.

REFERENCES

1. Bebyk V. M. Politychna kultura suchasnoi molodi [Political culture of modern youth] / V. M. Bebyk, M. F. Holovaty, V. A. Rebkalo. — K. : A.L.D., 1996. — 112 s.
2. Bielienska H. V. Stanovlennia maibutnoho fakhivtsia v period vuzivskoho navchannia [Becoming of future specialist in the period of higher studies] / H. V. Bielienska // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika. — 2003. — № 1. — S. 169–176.
3. Vnukova O. P. Formuvannia politychnoi kultury maibutnykh pedagogiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv yak pedagogichna problema [Forming the political culture of future teachers vocational educational establishments as pedagogical problem] // Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity. — 2003. — № 1. — S. 59–69.
4. Volyk L. Polikulturene suspilstvo yak vyd politychnoi subkultury [Multicultural society as a type of political subculture] / Larysa Volyk // Shliakh osvity. — 2006. — № 4. — S. 6–10.

5. Hedikova N. P. Politychna sotsializatsiia osobystosti v period demokratyzatsii ukrainskoho suspilstva [Political socialization of personality in the period of democratization of Ukrainian society] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : spets. 23.00.02 «Politychni instytuty ta pposesy» / N. P. Hedikova. — Odesa, 1999. — 18 s.
6. Eryshev A. A. Politicheskaja kul'tura lichnosti [Political culture of personality] / A.A. Eryshev, V. A. Rebkalo. — K. : Vishha shkola, 1985. — 143 s.
7. Kalashnikova L. Iu. Navchalno-vykhovne seredovyshe pedahohichnoho universytetu yak odyh iz chynnykiv formuvannia sotsialnoi pozytsii studentiv [Educational environment of pedagogical university as one of factors in forming students'social position] / L. Iu. Kalashnikova // Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal. Pedahohika — Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, 2014. — Vyp. 239. — T. 251 — S. 15–18.
8. Politychna kultura ta problemy hromadianskoi osvity v Ukraini : Analit. zvit [Political culture and problems of civil education in Ukraine : the Analyst report] / [I. Zhadan, S. Kyselov, O. Kyselova, S. Riabov; In-t hromad. osvity NaUKMA]. — K. : Tandem, 2004. — 79 s.
9. Politolohiia u zapytanniakh i vidpovidiakh : navch. posib. [Political science in questions and answers : train aid] / za zah. red. K. M. Levkivskoho. — K. : Vyscha shk., 2003. — 263 s.
10. Radul V. Sotsialna zrilist osobystosti [Social maturity of personality] / Valerii Radul // Ridna shkola. — 2007. — № 4. — S. 3–6.